

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

mandslanď situeren tussen radicale negatie en het gebrek aan enige affirmatie; [2] Sade de eerste Post-Modern, wegens de manier waarop hij de mens in zijn werk decentraliseert en als transcendent en introspectief wezen de plaats laat innemen van God; [3] Sade als de schrijver bij uitstek, omdat de geschriften van deze *homo scribens*, de vruchten van zijn waanzinnige schrijfdrift, voornamelijk een anesthesisch ongemak opwekken bij zijn lezers. Het is in deze laatste gedaante dat diens eigen perversie zich situeert, aldus Lauwaert. Sades perversie ligt in zijn taal, omdat ze er niet op uit is iets anders uit te drukken, maar als taal op zichzelf verzelfstandigt. Het is net door deze betekenisdeflatie dat zijn teksten ongenoegen opwekken. De sprekers hadden het publiek alert gehouden, want achteraf laaide de discussie hoog op. Moet er geen onderscheid gemaakt worden tussen sadisten en verkrachters? Wat zijn de implicaties van het einde van een psychoanalytische kuur? En: gaan perversen überhaupt in analyse? Zijn Sades werken een uitvergroting van iets typisch menselijks? Had Sade op zijn sterfbed niets anders gewenst dan dat hij, tezamen met zijn werken, voor eeuwig zou worden vergeten, dan toont deze studiedag aan dat zijn wens allesbehalve werd ingewilligd. In 2014 zullen de media daar nog een schep bovenop doen. Ook het tijdschrift *Psychoanalytische Perspectieven* zal daartoe zijn bijdrage leveren met een aan Sade gewijd decembernummer. Op dat ogenblik zal het immers precies tweehonderd jaar geleden zijn dat de Markies overleed. Sadistisch als ze zijn, houden de auteurs ons nog even in suspense: alvast opnieuw iets om naar uit te kijken.

Literatuur

- DE VLEMINCK, J. (2013). *De schaduw van Kaïn — Freuds klinische antropologie van de agressiviteit*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- HEKMA, G. (2009). *ABC van de perversies*. Amsterdam: Meulenhoff.

Een eigen plaats voor het kind

Verslag van

Kind, gezin en identiteit [Utrecht, 8 juni 2013]

ROB VAN ZEGGEREN

Dit was de negenentwintigste keer dat een symposium werd georganiseerd door de Stichting Psychoanalytische Symposia in samenwerking met het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap (NPG), liet Jos Dirx, voorzitter van het NPG, weten. In zijn terugblik beschreef hij dat jarenlang bijeengekomen werd in een partyboerderij in Bunnik. Vervolgens verhuisde het symposium naar de schouwburg, en de laatste jaren vindt het plaats in het academiegebouw aan het Damplein te Utrecht. Ik herinner mij de symposia in Bunnik nog zeer goed: niet alleen door de uitstekende lezingen die door een combinatie van theorie en casuïstiek een boeiend geheel vormden, maar ook omdat deze bijeenkomsten in mijn herinnering altijd op zonnige dagen werden gehouden, in een per auto goed bereikbare boerderij.

Dit jaar werd de reis per trein naar Utrecht door allerlei werkzaamheden aan het spoor een gedesorganiseerde ervaring, maar op het symposium verliep gelukkig wel alles volgens het spoorboekje, onder leiding van de voorzitter/forumleider Nelleke Nicolai. De titel van het symposium, *Kind, gezin en identiteit*, doelde vooral op de ontwikkeling van het kind, aldus Marijke Lenstra-Kalkman in haar openingswoord. Pas in de jaren vijftig van de vorige eeuw kwam er meer belangstelling voor de kindertijd en de identiteitsontwikkeling. Zo schreef Hella Haasse in 1959 een essay genaamd *Dat weet ik zelf niet*. De titel was ontleend aan een Tataars sprookje waarin aan een jongetje wordt gevraagd: 'Hoe moet jij een mens worden?' De jongen antwoordt hierop: 'Dat

weet ik zelf niet. Ook in de wetenschappelijke literatuur kwam meer aandacht voor de kinderontwikkeling; bijvoorbeeld van Erik Erikson.

Marja Rexwinkel liet in de eerste lezing, *Vroege hechting en traumatisering*, aan de hand van een filmpje uit het Anna Freud-centrum zien hoe de interactie verloopt tussen een moeder met een post-partumdepressie en haar baby. In de lezing werd betoogd dat regulatieproblemen, slaap- en eetproblemen, concentratieproblemen en stemmingswisselingen ook bij jonge kinderen van bijvoorbeeld anderhalf jaar oud kunnen samenhangen met gehechtheidsproblemen. Hoewel er geen causaal verband is tussen een onveilige gehechtheid en psychopathologie kan wel worden gesteld dat een ongeorganiseerde verzorging tot angstgevoelens leidt. Een en ander wordt in het procedurele geheugen van de baby opgeslagen. Vanuit het cumulatieve-risicomodel wordt verklaard dat verschillende stressoren kunnen leiden tot verminderde zelfregulatie, en daardoor tot vertraging van de ontwikkeling.

De lezing *Aangenomen kind ... Aangenomen identiteit?* was van Irene Mettrop-Wurster. Naar aanleiding van alle publiciteit rondom een Turks jongetje dat homoseksuele pleegouders heeft, vroeg Irene Mettrop zich af wie de belangen van het jongetje behartigt. De reacties van de volwassenen (politici o.a.) lijken allemaal weinig gericht op de belangen van het kind zelf. Verder betoogde de spreker dat het Verenigd Koninkrijk en Noord-Amerika een goed voorbeeld zijn voor Nederland wat betreft ruimere adoptiemogelijkheden. Een adoptie versterkt de identiteit onder andere doordat de naam wordt aangenomen van de adoptieouders. De conclusie van de lezing was dat adoptiekinderen en pleegkinderen als gevolg van verlies en trauma identiteitsproblemen ontwikkelen. Erkenning van hun voorgeschiedenis is noodzakelijk. In de regel zullen ze echter op grond van hun achtergrond oppervlakkige objectrelaties aangaan. De volgende lezing was van Frits Boer: *Als*

een broer of zus ernstige lichamelijke of psychische problemen heeft: risico's en kansen.

De emeritus hoogleraar kinder- en jeugdpsychiatrie van de Universiteit van Amsterdam besprak eerst de normale ontwikkeling van de sibling-relaties. Hierbij merkte hij op dat sibling-rivaliteit zoals Freud deze formuleerde achterhaald is. Freud werd vooral door zijn tijdgeest, zoals Darwins 'survival of the fittest', beïnvloed. Thans staat meer de ambivalentie in de relatie op de voorgrond. Na het bespreken van de normale ontwikkeling bleef er helaas weinig tijd over om de relatie van een sibling met een speciale broer of zus te bespreken. Wie meer wil weten over dit onderwerp kan terecht in het boek van Frits Boer: *Broers en zussen van speciale en gewone kinderen.*

Het eerste referaat van de middag heette *Ik word later geen prinses meer — Identiteitsontwikkeling in de latetiefase* en werd gehouden door Eva Prinsen. In tegenstelling tot Freud, die de latetiefase zag als een reactie op de oplossing van het oedipus-complex, zien hedendaagse psychoanalytici de latetiefase als een interactieve transformatie, waarbij de biologische rijping, ontwikkeling van de egofuncties en de externe wereld een rol spelen. Een kind kan in die fase beter de emoties reguleren, behoeftebevredesting uitstellen en er is een beter tijdsbesef. Ook ontstaan er echte vriendschappen. Er kunnen hogere eisen aan de kinderen worden gesteld en het geweten ontwikkelt zich. In twee casussen werd een ander toegelicht. Op boeiende wijze beschreef Eva Prinsen twee psychoanalytische behandelingen waarbij een gestagneerde ontwikkeling weer op gang kwam. *«We zijn niet ons brein», aldus Eva Prinsen (verwijzend naar Dick Swaab).* Leontine Brameijer hield een interessant referaat over de psychoanalytische behandeling van een jonge vrouw met een eetstoornis (*«Ik voel me zo leeg — Eetstoornis en identiteit»*). Deze patiënte was cognitief gedragstherapeutisch behandeld maar de klachten waren gebleven. In een psychoanalytische behandeling lag de nadruk op de

---

---

innerlijke wereld van de patiënte. De bespreking van deze casus was boeiend, maar ik ben bang dat de theoretische uitleg met veel kleiniaanse begrippen niet voor alle aanwezigen begrijpelijk was.

De laatste voordracht werd, zoals de traditie wilde, door iemand van buiten het psychoanalytische vakgebied gehouden. Deze keer was dat een antropologe, te weten Jolien Zevalkink. Ze werkt echter op het Nederlands Psychoanalytisch Instituut en is ook ontwikkelingspsychologe; niet echt een buitenstaander, lijkt me. Ze liet in *Gehecht-*

---

heid in transcultureel perspectief aan de hand van films uit onder meer Indonesië zien hoe moeders in verschillende culturen hun baby's verzorgen en opvoeden. Ze besprak enkele modellen van waaruit psychopathologie in verband kon worden gebracht met vroegere ervaringen.

De dag werd afgesloten met een discussie. Ik vond het een boeiende dag waarin casuïstiek en theoretische beschouwing in goed evenwicht waren. Voor de geïnteresseerden: de teksten van dit symposium zullen in boekvorm worden uitgegeven.